

*Уляна Фестрига,
Наталія Салига
(Івано-Франківськ, Україна)*

*«Бути гарним педагогом — це бути справжнім реформатором
майбутнього життя України, бути апостолом Правди і Науки...»
Софія Русова*

ОСОБИСТІТЬ ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ У ТВОРЧОМУ ДОРОбКУ СОФІЇ РУСОВОЇ

Серед видатних українських педагогів кінця ХІХ – початку ХХ ст. особливе місце посідає Софія Федорівна Русова, якій в цьому році минає 160 років з дня народження (1856-1940). Діяльність і погляди мислительки довгий час з відомих причин не були предметом наукового дослідження, хоча її заслуги перед педагогічною наукою сягають далеко за межі шкільництва.

Завдяки науковим дослідженням сучасних вчених (Н. Дичек, О. Джус, І. Зайченко, Н. Калениченко, В. Качкан, Є. Коваленко, З. Нагачевська, О. Проскура, О. Сухомлинська та ін.) творча спадщина Софії Русової повертається в теорію та практику української національної системи освіти та виховання.

На жаль, особистість педагога-вихователя національної школи багато десятиліть спеціально не досліджувалась. Але це не означає, що українська педагогічна думка не має в цьому плані ніяких здобутків. Початок ХХ ст. характеризується тим, що в українському національно-культурному русі на першому місці були питання освіти, розроблялися її теоретичні основи. Це час своєрідного національного ренесансу, і заслуга в цьому, в першу чергу, таких особистостей, які своєю працею сприяли національному поступові, як О. Барвінський, В. Ільницький, Й. Кобринський, І. Устиянович, І. Ющипин та ін.

Серед цих постатей Софія Русова – видатний педагог і громадський діяч, письменниця, журналістка, доктор соціології Українського соціологічного інституту, професор педагогіки Українського педагогічного інституту імені М. Драгоманова в Празі, керівник дошкільної й позашкільної освіти в уряді Української Народної Республіки, голова Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки, голова української філії Міжнародної жіночої організації,

організатор першого в Україні дитячого садка, вірна і талановита дочка України, яка присвятила своє життя творенню національної системи освіти та виховання.

Софія Русова залишила велику педагогічну спадщину, наповнену цікавими думками з актуальних проблем розвитку педагогічної науки. Достойне місце в її творчому доробку посідає образ педагога-вихователя, який повинен бути «... надзвичайної моральної краси людиною, що безпосередньо своїми переконаннями, всім своїм поведженням повинна впливати на своїх учнів... Учитель повинен бути не якимсь ремісником, а апостолом правди і науки, який має перед собою не лише матеріальну нагороду за працю, а велике гуманне завдання» [1, с.17-18].

Софія Русова вважала, що педагог-вихователь має бути доброю, високоморальною людиною, носієм духовності свого народу, майстром своєї справи, свідомим своєї національно-культурної місії, пропагандистом національної та кращих здобутків зарубіжної культури.

Впродовж усього життя Софія Русова цікавилася працею педагога-вихователя, високо оцінюючи його суспільне призначення, вказуючи на його відповідальність перед суспільством, перед народом за навчання і виховання дітей. Тому вчитель повинен мати високий інтелектуальний рівень, широку загальну і педагогічну освіту, бути психологом і мати глибокі знання зі свого предмету і методики його викладання. Кожний учитель в процесі своєї діяльності повинен багато читати, постійно поповнювати свої знання, бути для себе найсуворішим інспектором і тонким психологом, досконало знати психологію дітей, застосовувати ефективні методи навчання і виховання, бо «той, хто вчить, повинен і сам багато знати... той, хто пориває психологічний контакт з дітьми, не має морального права залишатися педагогом» [3, с.19].

Вчитель, на думку С. Русової, повинен бути обізнаним з усіма новинами наукового, громадського і культурного життя суспільства. Саме педагога вона називала «джерелом освіти» [2, с. 67]. Зважаючи на те, що педагогіка, психологія, практика виховання постійно розвиваються, змінюються, С. Русова додає, що і вчитель у своїй роботі повинен враховувати ці зміни. А це можливо

лише завдяки фаховому удосконаленню. Просвітителька так і писала: «Педагог мусить йти завше наперед, прислухаючись до нових спостережень над дітьми, до нових гасел, які залунають в справі виховання відповідно до тих або других настроїв, течій суспільного життя» [2, с. 157].

Софія Русова підкреслювала, що успіхи в роботі педагога залежать не тільки від його професійної підготовки, а й від умов, у яких він живе і працює. Вчена писала про вкрай важке матеріальне становище учителів, а також про ту зневагу, яка панує в суспільстві до них. Їхня заробітня плата була мізерною, доводилось терпіти нестатки, невлаштованість у побуті, нестерпні умови праці, працювати у приміщеннях, які не відповідали найелементарнішим умовам гігієни [4, с.19].

Влада хотіла бачити педагога слухняного, який дотримується всіх програм, указів і розпоряджень, зрештою є знаряддям влади. У багатьох статтях Софія Русова писала і про юридичну безправність учителів, про численні випадки несправедливого звільнення їх з роботи, перекидання з місця на місце, про поліцейський нагляд за ними, про факти національної дискримінації вчителів-українців. Вона писала про те, що «...тільки досвідчений, щасливий, незалежний, а не змучений нестатками та безправний педагог, принесе найбільшу користь дітям і їхнім батькам» [2, с. 155].

Софію Русову гнітила відсутність серйозної педагогічної літератури, будь-яких організаційних форм професійного спілкування. Вона писала: «Мало ще мати вихователів з відповідною науковою підготовкою, треба, щоб усе громадянство розуміло велику вагу виховання й утворювало найкращі задля цього умови»[1, с. 24].

Софія Русова вважала, що народний вчитель має бути доброю, високоморальною людиною, носієм духовності свого народу, майстром своєї справи, свідомим своєї національно-культурної місії, пропагандистом національної та кращих здобутків зарубіжної культури. Вона говорила, що кожен учитель повинен бути для себе найсуворішим інспектором і тонким психологом, досконало знати психологію дітей, застосовувати ефективні методи навчання і виховання. У одній із своїх статей С. Русова доводила, що

«Індивідуально вчитель має бути перш за все здоровим, з урівноваженою веселою вдачею, але не з шаленою нестриманою веселістю, а з тихо-радісним відношенням до життя, до дітей, він мусить мати цілком лагідну, несварливу натуру, скромну вдачу і глибоке почуття любові до дітей, і до людей взагалі, щоб провадити свою справу, пристосовуючись до усякого оточення, ні з ким не сварячись, але міцно додержуючи своїх певних педагогічних переконань» [3, с. 185]. Педагог писала, що вчителеві: «... належить бути дуже терплячим, ввічливим, тактовним, простим, з глибокою вірою в дитячу природу...» [2, с. 155].

Софія Русова виступала невтомним шукачем істини, глибоким знавцем людей, що дало їй можливість сказати нове, світле слово стосовно цілої низки психологічних знань, наблизити своє вчення до педагогічної практики. За роки вчителювання вона набула великого досвіду, глибоко вивчила психологію, світ думок і почуттів вихованців. Будучи тонким психологом, вона писала про необхідність вивчення психології дитини. Згідно з її точкою зору, тільки рівнобічне знання дитини, дасть можливість педагогу здійснювати індивідуальний підхід.

Викладаючи вимоги до фахової підготовки педагога, С. Русова зазначала, що вчителі мають оволодіти «широкими керівними принципами, знаннями дитячої природи, які допоможуть їм оцінювати ті або другі засоби виховання, вибрати відповідну роботу, розуміти різну вдачу дітей, розбиратися у методах навчання і виховання» [2, с. 156].

Особливо наголошувала Софія Русова на тому, що педагог-вихователь повинен любити дітей: «Велика відповідальна робота, а допомогти в ній може не тільки широка фахова підготовка, а те, що Песталоцці ставив найвище од усіх принципів: щира глибока любов до дітей» [3, с. 160].

Вчена порушувала питання про роль особистого прикладу педагога у вихованні. Адже, наслідуючи своїх вихователів, деякі учні втратили бажання вчитися. Від нього залежить також, чи охоче будуть учні вчитися.

Сповідниця високої загальнолюдської моралі, Софія Русова дуже прихильно ставилася до сімейного виховання. Лише сім'я, на її думку, може

створити потрібну емоційну атмосферу для навчання і виховання. Вона зазначала, що педагог-вихователь повинен вміти налагодити роботу із сім'єю дитини, «об'єднати матерів, з'єднати їх в один щирий гурток, зацікавлений в найдорожчих своїх інтересах, в розвитку своїх дітей» [3, с. 187].

Діяльність Софії Русової є гарним прикладом для сучасних педагогів. Вони мають умови для вільного творчого пошуку. Тож хотілося б, щоб працювали вони з таким натхненням, як наші попередники, серед яких Софія Русова, є однією із видатних постатей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зайченко І.В. Педагогічна концепція С.Ф. Русової: навч. посіб. для студентів педагогічних спеціальностей вузів / Передмова М.Д. Ярмаченка. 3-є вид., доп. і переробл. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2006. – 232 с.
2. Нагачевська З.І. Українське дошкілля в освітньому просторі Східної Галичини (кінець ХІХст.– 1939 рр.): монографія / З.І.Нагачевська. – Івано-Франківськ:НАІР, 2015. – 254 с.
3. Педагогічна спадщина Софії Русової і сучасна освіта : наук.-метод. посіб. / за ред. В. Г. Слюсаренко, О. В. Проскури. – К. : ІЗМН, 1998. – 196 с.
4. Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори / С. Ф.Русова. – К. : Освіта, 1996. – 304 с.